Tanpınar ve Türk Modernleşmesi

Modernleşmenin Zihniyet Dünyası Bir Tanpınar Fetişizmi, Besim F. Dellaloğlu, Kadim Yayınları, Ankara 2020, ISBN 9789759000783

Elif Yılmaz [1]

Besim Dellaloğlu, 1965 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1991 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olur. Yüksek Lisans ve Doktorasını Mimar Sinan Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında yapar. Dellaloğlu, özellikle Türk modernleşmesi, Walter Benjamin, Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine yaptığı çalışmaları ile dikkat çeker. Eserleri arasında *Poetik ve Politik, Benjaminia: Dil Tarih ve Coğrafya, Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum, Romantik Muamma - Modernliğin Kökenleri* bulunmaktadır.

Bir Tanpınar Fetişizmi

Bu eser beş bölüm halinde kaleme alınmış olup, her bölüm kendi içerisinde kimlik, modernizm, muhafazakârlık, Doğu, Batı, gelenek ve çağdaşlık gibi konuları ele almıştır. Yazar kitaba ''niyet'' isimli bir bölümle başlayarak, öncelikle bu eseri yazma sebebini açıklar. Eserin adında yer alan ''fetişizm'' kelimesi putçuluk, tapma, tapınma manasına gelmektedir.[2] Besim Dellaloğlu, bu sözcükle aslında Tanpınar'a bağlılığını da sezdirmektedir.

Besim Dellaloğlu bu eserinde Tanpınar'ı ele alırken, aslında dönemin Türkiye'sini anlatmayı ve belki de bir eleştiri sunmayı amaçlamıştır. Dellaloğlu'na göre, Ahmet Hamdi Tanpınar gelenekten yola çıkarak toplumsallaşmayı incelemesi ve bu yüzden muhafazakâr olarak tanınması sebebiyle laik ve modern bir hayat tarzına aidiyet geliştiren kesim tarafından uzun süre okunmamış ve benimsenmemiştir. Öyle ki Tanpınar'ın kitapları dahi modern bir yayınevi olan Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmaz. Halbuki Tanpınar bir Doğu-Batı

---

[1] Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğrencisi, eliffyylmz25@gmail.com
(Bu yazı Young Academia ve Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Doç. Dr. Sema Noyan yönetiminde ''Türk Romanında Modernleşme ve Kimlik Arayışı Yazarlık Atölyesi'' kapsamında üretilmiştir.)

[2] Tahsin Saraç, *Fransızca Büyük Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 598.

sentezcisi değildir. Tanpınar kendisi olmanın derdinde bir yazardır. Besim Dellaloğlu, Türkiye'deki bu basmakalıp yargıların bir zihniyet hermeneutiği yapmaya imkân sağladığını düşünür. Ayrıca hafıza ve tarih üzerine konuşan yazar, Tanpınar'ın bu zamana kadar Türkiye modernleşmecilerine kurban gittiğini ifade ederek, Türkiye'nin kişilik toplumundan ziyade bir kimlik toplumu olduğunu belirtir. Bu yönüyle Dellaloğlu, Türkiye'de modernleşmenin zihniyet dünyasını eleştirir. Modern olmak için kafanın içini değiştirmek gerektiğini işaret eden yazar, modernliğin zihinsel yönüne vurgu yapar.

Yazar, bir insanın geçmişle bağını koparmadan modern olabileceğini Tanpınar üzerinden okurlarına ispatlamaya çalışır. Yazara göre modernlik, geçmiş ile yüzleşmekle mümkündür, geçmişi hepten yok saymak modernlik değildir.

Besim Dellaloğlu'nun kitabını elimize ilk aldığımız andan itibaren yazarın önce kendini eleştirdiğini, daha sonra diğer okurlara bir serzenişte bulunduğunu gözlemliyoruz. Çünkü Tanpınar'ın muhafazakâr bir yazar olmadığı aşikâr iken yanlış tanınmış olması, Tanpınar'ın bütünüyle okunmadığı veya anlaşılmadığının göstergesidir. Bu durum sadece Tanpınar'a yapılan bir haksızlığın ötesinde, toplumsal algıya baskın gelen ''söylentilerin'' yine toplumu eksik düşünmeye itmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. ''Tanpınar muhafazakârdır öyleyse bizden değildir!'', ''Tanpınar solcudur öyleyse bizden değildir!'' gibi daha pek çok söylentilerin yaygınlık kazanması Tanpınar üzerine ezber ve yanlış kalıpların ortaya çıkmasına neden olur. Dellaloğlu, modernleşmenin ilk tohumlarını verdiği böyle bir dönemde, Tanpınar özelinde toplumun farklı kesimlerine hâkim olan söylentilere bir eleştiri sunmaktadır. Özellikle bir kesimin dışlayıcı söylentilerinin okurlar üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durur. Dolayısıyla Dellaloğlu'nun eseri ile söz konusu "yersiz" söylentilere haklı bir cevap vermeyi amaçladığını da söyleyebiliriz.

Dellaloğlu'nun eserdeki Türk modernleşmesi kapsamındaki yaklaşımı Cemil Meriç, Said Halim Paşa, Nureddin Topçu, Şerif Mardin, Niyazi Berkes, gibi aydınlarla kimi yönlerden benzeşmekte kimi yönlerden ayrılmaktadır.

Cemil Meriç'in, *Umrandan Uygarlığa, Bu Ülke, Kültürden İrfana* eserlerinde, Said Halim Paşa'nın ise *Buhranı Fikrimiz* isimli yazısında modernleşmenin boyutları, Dellaloğlu'nun kitabıyla benzer şekilde ele alınmıştır. Üç aydın yazar da Batı taklitçiliğini eleştirir. Dellaloğlu, modernleşmeye karşı kendi olmamız yönünde bir eleştiri getirmiş, bu konuda Tanpınar'ın yaşamını ve fikirlerini örnek olarak sunmuştur. Çünkü Tanpınar da kendi

olmanın mücadelesini vermiş, modernleşmeye kendilik bilinci açısından yaklaşmıştır. Said Halim Paşa ise tıpkı Cemil Meriç gibi dönemin aydınlarını Batı hayranlıkları sebebiyle eleştirmiştir. Paşa'yı, Delllaoğlu ile aynı safta tutan düşünce, modernleşmenin Türk toplumunun zihniyet dünyası üzerindeki etkisine dikkat çekmesi, toplumu içine düştüğü bu küçük düşürücü duruma karşı uyarmasıdır.

Nureddin Topçu, *Var Olmak* adlı eserinde modernleşmenin birey olarak varlığımızı, toplum olarak kimliğimizi tehdit eden unsurlarına dikkat çeker. Bu yönüyle Nureddin Topçu, Besim Delleloğlu gibi Türk modernleşmesinin kimlik problemi ile ilgilenmiş ve bu konuya dikkat çekmiştir.

Türk modernleşmesi üzerine çalışmalar yapan bir diğer isim Şerif Mardin'dir. O, Türk modernleşmesini özellikle dil, kültür, basın, iletişim ve eğitim açısından ele almıştır. Şerif Mardin, geleneksel yapı ve din temelli eğitimi modernleşme için bir engel olarak görür. Ona göre, Türk toplumu değişen ve şekil değiştiren dünya düzenine karşı kayıtsız kalmamalıdır, fakat bu değişim birebir taklit ile olmamalıdır. Şerif Mardin'in özellikle *Türk Modernleşmesi* adlı eseri, modernleşme konusunda Besim Dellaloğlu ile benzer fikirleri dile getirmektedir. Her iki yazar da Türk modernleşmesinin kontrollü bir şekilde olması gerektiği yönünde yorum getirmişlerdir. Fakat Dellaloğlu'nun Şerif Mardin'e nispetle modernleşmenin zihniyet üzerindeki olumsuz etkisinden daha fazla endişe ettiğini söyleyebiliriz.

Niyazi Berkes, *Türkiye'de Modernleşme* adlı eserinde modernleşme adına yapılan yenilik faaliyetlerinin Türkiye'yi Doğu yörüngesinden Batı yörüngesine devredeceğini dile getirir. Görüldüğü üzere Berkes, modernleşmenin tam bir Batılı olmayı gerektirdiği şeklindeki düşüncesiyle Besim Dellaloğlu'ndan ayrılmaktadır. Dellaloğlu, modernleşmenin gelenekten kopmak olmadığını savunarak modernliğin Berkes'in aksine Batıyı birebir taklit ile gerçekleşmeyeceğini vurgular. Çünkü kendimiz olmak demek, gelenekten kopmadan değişmek ve gelişmek demektir.

Dellaloğlu'nun, Tanpınar'ın fikir dünyasını okurlara yansıtırken yine Tanpınar'dan alıntılara yer vermesi kitaba zenginlik katmıştır. Ayrıca kitapta Tanpınar üzerinden Türkiye'nin modernleşme sürecine dair eleştiriler yer alır.

Kitap, okurlarına, Ahmet Hamdi Tanpınar özelinde Cumhuriyet döneminin toplumsal, sanatsal ve edebi yönleri hakkında bilgi sunması ve toplumumuzun kendi olma savaşını eleştirel bir boyutta yansıtması yönleriyle oldukça değerlidir. Kuşkusuz Besim

Dellaloğlu'nun Tanpınar hayranlığı, eserine verdiği isimden de anlaşılacağı üzere çok derindir. Besim Dellaloğlu eserinde spesifik olarak Tanpınar üzerinden Türk modernleşmesinin sanat, müzik, edebiyat ve kültür üzerindeki yansımalarının bir eleştirisini yapar. Dellaloğlu, her ne kadar Tanpınar ile ilgili bir kitap yazma niyetinin Türkiye ile ilgili bir eser yazmakla sonuçlandığını ifade etse de öyle olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü Dellaloğlu, eserinin merkezine Tanpınar'ı yoğun olarak yerleştirir. Bu sebeple eserde, Türk modernleşmesinin zihniyet dönüşümü meselesi ikinci planda kalmış gibidir.